

ZELENA KOSTANJEVA VEJA

Matija Malesič

Angeli zastaja roka ko v odporu, prsti ji zadržijo, nekam plaho in zbegano zatavajo črke izpod tipk na papir.

Sodnik narekuje razloge sodbe. Ko da ne čuti Angeline zadrege, ko da ne razbere, da črke ne udarjajo na papir enakomerno ko pri drugih besedah. Hodí po sobi, kadi cigareto, napeto misli. Ko vsako drugo čisto navadno besedo izreče grdo besedo, z nikakim poudarkom, z nobenim sramom je ne izreče. Ko da pozablja, da sedi pri stroju gospodična Angela! Še ozre se ne na njo. Ko da narekuje brezčutnemu stroju in ko da ni Angela tista, ki mora premisliti, na katere tipke naj udari, da zleze na papir ta grda beseda.

Ponovi sodnik grdo besedo.

Plaho in počasi in zbegano zatavajo zopet črke na papir. Angeli sili kri v lica. Naj bi vsaj rekel, če bi rekel: »Ne zamerite, gospodična! Čuli ste pri razpravi! Taki so ljudje! Tako je življenje! Mora ta beseda v sodbo! Ni mi prijetno! Nisem kriv in neljubo mi je, da je Vas poslal predstojnik namesto obolelega kanclista za zapisnikarico k taki razpravi.« Služba je služba, bi preudarila. In laže bi ji bilo. Ko bi se vsaj s pogledom opravičil, laže bi prenesla. Pa nič in nič. Narekuje, narekuje, hodi po sobi, kadi cigarete. In izreče drugo grdo besedo. Mirno jo izreče, ko vsako drugo besedo.

»Kaj si le misli o meni?«, kipi v Angeli.

Sodnik postoji, grbanči čelo, jeclja, beseda, čisto navadna beseda mu ni po volji in išče drugo. Ob grdih besedah ne postaja, ne grbanči čela, ne jeclja, gladko in mirno jih izgovarja, ko da nima zmisla za to, da so grde, da blatijo njeno pomlad in njeno vzgojo. Ko bi se vsaj ozrl na njo in videl njeno rdečico.

Pa se ne ozre. Hodí po sobi, gleda pod strop, gleda na tla, išče navadne besede. Tisto drugo grdo besedo ponovi gladko in mirno.

Kak človek je ta sodnik! Da je ne muči nalašč? Da mu ni v naslado trpinčenje? Tovarišice s trgovske šole pripovedujejo o takih gospodih...

Skrivoma pogleda nanj. Ves je v mislih pri sodbi, nagubančeno čelo ima, gleda za cigaret-nim dimom pod strop in išče izraza. Mlad je in lep. Vida pravi, da je dober. Pravi, da je vesel družabnik, da lepo in živahno pripoveduje. O, pa ga poglej človek, ko gubanči čelo, gleda v strop, jeclja, ker mu ne pride prava beseda na misel! Pa premisli človek, kako napenja možgane, da utemelji sodbo, s

katero je obsodil tisti ničvredni ženski, ki sta se obkladali s takimi grdimi besedami. Ne, Angela, to, to rajši premisli. Vida je hčerka trgovca, o njeni doti sanjajo moški daleč naokoli! Njej govori lepe besede, tebi ni znil nikdar nobene, še mehke in sočutne ne! Komaj da te pozdravi na cesti! V uradu nima ozira na tvojo mladost in vzgojo in lepoto! Sodnik ponovi grdo, grdo besedo.

Nisi dober, sodnik! Da si dober, da imaš vsaj malo čuta za revščino in vsaj malo obzirnosti do mladosti, bi ne mučil Angele. Sprevidel bi, da ni mrtev stroj, da ima srce, ki je nežnejše in mehkejše ko Vidino.

O, da sede Vida za stroj! Videla bi, kako si dober! Če že nimaš srca za mladost in revščino, poglej vsaj rdečico sramu na licih! In poglej koder, ki je prilezel na vroče Angelino čelo! Kanclist trdi, da ji ta koder tako lepo pristojta. Kanclist trdi, da naj se Vida kar skrije pred njo. Tako so govorili tudi drugi, ko sta bili na trgovski šoli in niso vedeli, kaj je njen, kaj Vidin oče. In je Vida gledela v zavisti.

Ne pogleda sodnik Angele. Pri oknu se je ustavil, gleda nekam skozi neumito steklo. govori monotono in gladko ter izreče grdo, pregrdo besedo, najgršo, ki je padla prej pri razpravi. Še tožnici, ki sta bili hkrati tožiteljici, in priče so povesile poglede in so se sramovale pred mlado zapisnikarico, ki je gorela v lica ko razbeljena železna peč. Le ti, sodnik, nisi trenil z očmi in nisi imel ozira do Angele. Gledaš skozi okno, nenadoma si umolknil — ali si vendar zdobil svojo trdo skorjo, ki jo oblečeš, ko stopiš v pisarno in za zeleno mizo? Ali si sprevidel, da je Angela mlado, sramežljivo dekle?

Razmišljeno in ko da narekuje paragraf kazenskega zakona, ponovi sodnik tisto besedo.

VAngeli zavalovi kri. Odpovedo ji roke, prsti se ne dotaknejo tipk.

Sodnik molči in gleda, gleda skozi okno.

Tišina diha po postrani sobi, tej pusti, žalostni, mrzli sobi. Gole. Bog zna koliko let že nepobeljene sobe: miza, pogrnjena z zelenim prtom, ki izgublja barvo; na mizi med svečama staro razpelo in črninik in peresnik in kazenski spis; tam v kotu kup raznovrstnih pušk in vsakovrstnih bodal in druga ropotija, ki ji pravi sodnik corpora delicti; v drugem kotu črviva pisalna miza; pajčevine pod stropom, pajčevine po stenah, pajčevine ob oknih; zaprta okna v debelih zidovih. Bog ve, da li je že kedaj posijal svetli solnčni žarek v to sobo? Menda ni! Hladno, hladno je v tej sobi, zebe človeka, da bi šklepetal z zobmi, ledene roke

grabijo po srcu. Ne more biti hladneje in neprijazneje po celicah tam na drugem koncu tega starega poslopja. Pobegnil bi človek, pobegnil! Tam zunaj, tam za tistimi zaprtimi okni, tam za temi debelimi zidovi, tam kraljuje solnčen spomladanski dan. Tam je živo življenje. Visok kostanj ko iz usmiljenja steza dolgo vejo do okna, le košček sinjega neba vidiš od stroja skozi okno. Košček sinjega neba, zelena kostanjeva veja — o, topla pozdrava v to hladno sobo! Ko pozdrava z drugega sveta, vsega solnčnega, vsega cvetočega, vsega vselega! Kliče, kliče zelena kostanjeva veja in vabi in vabi v tisti lep svet. O, kako kliče in vabi in obeta...

Sodnik molči, molči in gleda, gleda skozi okno. Kje kam se je zagledal in pozabil na sodbo?

LPlanejo na papir tipke. Ko splasene in nejevoljne zapišejo tisto najgršo besedo.

Ne vzdramijo tipke sodnika. Gleda, gleda skozi okno.

Vstane Angela, po prstih se splazi za sodnikov hrbet in pogleda skozi okno.

Vida gre po cesti. Na sprehod gre, svoj nov, židan solnčnik nosi kazat in svojo novo spomladno obleko. Sodnikovi pogledi jo spremljajo z dopadenjem, božajo jo...

Pod zelenim kostanjem gre Vida, pojo ji ptičice, zelenijo ji kostanji...

Ne čuješ petja ptičice v tem zidovju, ni rož po oknih. Le zelena kostanjeva veja kliče Angelo v tisti drugi, lep svet, za Vido, z Vido... O, da posežeš z roko po kostanjevi veji — predaleč je, ne dosežeš je. Ko da je ni iz usmiljenja pomolil kostanj proti oknu — ne, ko da jo je pomolil zato, da ti budi grenke misli, da biča tvoje hrepenenje...

Zaškriplje stol pod Angelo. Ne predrami sodnika. Pri pogledu na Vido je pozabil na sodbo, pozabil na svojo gorečnost, pozabil na svojo sodniško vzvišenost.

O, oče! Prosjal si in prošnaril, da si spravil hčerko k stroju. Privoščiš si zdaj boljše cigare, piješ ob večerih merico več, odkar si preskrbel hčeri kruh. Mati s ponosom in tako, da vidijo vse zavidljive oči, kupi včasih na trgu piščanca. Prej jih ni kupovala. Pišeta Milan in Viktor, koliko laže studirata, odkar dobivata mesečni priboljšek. In piše Nada, kako ji pristojna nova obleka. O Nadica, sestra, da veš, kako je prisluzila Angela denar za tvojo obleko! Pa da slutiš, kaj te čaka, ko si bo oče privoščil ob večerih še po merico več ko sedaj. Ko boš ob stroju — solnčnika, židanega solnčnika, kakršnega ima Vida, si ne boš kupila. Pa kaj bi s takim solnčnikom in z Vidino spomladansko obleko, sestra, ti družica tipk? Da imaš

lepši solnčnik ko Vidin, še lepšo obleko — ali bi te pobožal sodnikov pogled? O sestra, sestra, pišeš v skrivnem pismu o moških pogledih, pišeš o pesmih mladih studentov. Sestra, ko pride čas, tisti veliki čas, ne bo ti pela pesem sodnikov, pa da dostudirajo tvoji mladi studentje do tedaj do sodnikov. Vidam bodo peli pesmi, tebi ne, tebi ne, tvojim globokim očem ne, tvojemu nežnemu srcu ne...

Poje ti pesem kanclist, Angela! Ne, to ni prava pesem! Kanclistova pesem ni pesem, ki bi segla do srca. Drugačno pesem je sanjalo tvoje mlado srce, drugačno pesem poje sodnik. V njegovih pesmi, tam vsaj ne zvenijo vedno iste melodije žalostne pesmi: Med ljudmi si tam, ki ne brenkajo vedno na isto struno, vedno isto iz dneva v dan, od prvega do zadnjega, dvanaajstkrat od prvega do zadnjega, iz leta v leto po dvanaajstkrat od prvega do zadnjega vedno isto. Zaleže sodnikova beseda med ljudmi, klobuki letijo z glav pred njim, reči sme tudi njegova žena kako. In nekaj, vsaj nekaj imaš od svojih mladih sanj. Še na trgu ko povsod: Če kupi sodnikova gospa piščanca — to je naravno; če ga kupi mati — oho: spogledovanja, pritajeno šepetanje, pikre misli.

Sestra, sestra, bolje da ne veš še in ne razmišljaš o tem in se veseliš svoje nove obleke. In se raduješ petja ptičice in vdihavaš vonj zelenih kostanjev. Glej, le zelena kostanjeva veja pozdravlja tam zdaleč tvojo sestro in jo kliče v tvoje sanje... O sestra, sestra, sestra, ne uidejo ti Angeline misli, v stroju so, prilepile so se k tipkam, vsa ta pusta soba jih je polna, polna, prepolna. O, tako polna, tako neusmiljeno polna, da se ti krči srce. Niti ne morejo, niti ne smejo misli skozi te debele zidove, niso za v solnčni dan, niso za zelenje, za cvetoče roke, ptički bi ne peli, da jih sluti. Pa najtrpkajša vseh misli: Ali presediš vsa svojo mladost, o, vse svoje življenje pri stroju? Ker nisi Vida: Poslušaj grde besede, gledaj od daleč in skozi neumito okno le zeleno kostanjevo vejo, vonja visokega kostanja ne zaduhaš... Ker nisi Vida: Kam moreš samo vzhrepeneti?... Le košček sinjega neba nad zeleno kostanjevo vejo... Tam visoko, tam daleč... Ker nisi Vida...

Kje sem prenehal?« Sunkoma se sodnik okrene od okna in korači po sobi. »Preberite mi zadnji stavek, ki sem ga narekoval.«
Tišina.

Angeli plane vsa kri v glavo. Tudi da odpre usta, bi ne prišla iz njih beseda. V grlu jo tišči.

V vsaj zadnjo besedo povejte, ki sem jo narekoval!« In gubanči čelo, ko da hoče zbrati

svoje misli. In koraka, koraka po sobi. Na Angelo se ne ozre.

Tišina.

»No?« le mimogrede pogleda proti Angeli.

Polne oči solz ima Angela. Trese se ji roka, trese se prst, ki kaže na besedo na papirju, na tisto zadnjo, najgršo med vsemi.

Kaj Vam je?« Ko pribit k tlom obstoji sodnik. Ves osupel je.

Debele solze lijejo Angeli iz oči. Nasloni glavo na stroj, pritisne si robec na oči, da ustavi solze. Vztrepeta ji telo.

Kaj... kaj vendar?« Ves zmeden je sodnik. »Čemu jokate... Če ne morete... Napišem sam!«

Angela naglo skoči s stola in steče iz sobe. Robca ne odmakne z oči. Ne reče nobene besede.

Presenečen je sodnik, stopi k stroju in potegne papir iz njega. Pogled mu obstane na zadnji napisani besedi, na tisti grdi, grdi. Ko da se mu zasveti: »Kaj morem za to?... To ni ženski posel! Seveda...«

Pa ni zadovoljen s svojo tolažbo. Pa pomaka in pomaka pero v črnilnik, pa ne zapiše nobene besedice. Ves nezadovoljen in vznemirljen stopi k oknu, ga odpre in se zagleda mimo zelene kostanjeve veje v smer, v katero je krenila Vida.

MRTVI SE VRAČAJO

France Bevk

4.

Dragonje čaj ni segrel. Tresel ga je mraz, da je šklepetal z zobmi. »Ti si bolan.« Zdelo se mu je, da ta glas ne prihaja od žene ampak iz pridrževanega trepetanja njegovega telesa. Vendar: ona je zrla vanj. Ni ji odgovoril. Te žgoče oči, ki so prodirale do mozga! Ne, to se samo tako reče, oči ne morejo prodreti do mozga. Težko je čakal, da je pobrala po tleh pisma, jih vrgla v predal in ga zaprla. Pri tem je postala in gledala nekaj dolgih trenutkov na belo dopisnico... Ali je spoznala moževo najtajnejšo misel in njegov namen? »Ali si vzel pobotnico?« Kakšno pobotnico? Ah, da! Skoraj se ni več spominjal. Ni maral govoriti, ni mogel govoriti. Rahlo je zaprl oči, kakor bi ga objemal spanec. Le skozi trepalnice je gledal, kaj žena dela.

Globoko se je oddahnil, ko je legla in ugasnila luč. »Lahko noč!« Zamrmral je, kakor iz rahlega spanja. Poslušal jo je, kako diha. Pri tem je občutil, kakor da mu celo njena sapa prodira v meso do bolečine. Ali so to le razdraženi živci?

Rad bi bil prižgal luč. Toda bal se je, da se žena ne bi predramila. Želel je, da bi trdno zaspala. Ali ni morda že začutila drobnih tresljajev postelje, kakor da se tudi ta trese v mrzlici?

Mizal je in čakal... Stiskal se je krčevito, da bi se ubranil trepeta. Domislil se je, da prihaja ta drget iz telesa; ali se ni morda porodil v duši in se preselil tudi v telo? Odgnal je to misel. Proč, proč! Branil se je misli in miže strmel v nič, v temo, ki se je sprva kot črna neskončnost razgrinjala pred njim, nato se mu je zazdelo, da so temino prebredle iskre, kakor

da bi se bile utrnile zvezde vse križem. Iz te žlazne gmote so se kakor ob stvarjenju sveta izoblikovali svetovi, podobni žarečim ploščam, nato zrcalom, iz katerih so vstajale podobe preteklosti...

Včasih — to je bilo še v njegovi mladosti in še pozneje — se je Dragonja stresnil, če je zagledal nož na mizi. Živo je mislil: kaj, če bi se mi zarezal v meso. Že ob sami misli je občutil bolečino. Na bojišču je vprašal brkatega domobranca: »Kako je, če zadene človeka krogla?« Mož je bil že dvakrat ranjen in je odgovoril: »Sune te nekaj, zbode, nato se pcedi kri... Če te krogla zadene v meso, sprva skoraj ne čutiš, ne veš...« Zgodilo se mu je večkrat, da ga je ostro zbadlo in že je mislil, da mu lije kri po telesu... Ali so to le živci? Ob pogledu v dozdevna zrcala, ki so mu kazala slike zadnjih let, se je prav tako stresnil do bolečine. Ali je to izhajalo iz duše, ali so prestani strahovi tako živo odjeknili v njegovem telesu?... Trdo je zamižal, odganjal slike, jih motil z drugimi predstavami, a ni jih mogel odpoditi.

Odprl je oči in pogledal po sobi. Slike so izginile, med stenami je ležala trda tema. Pred hišo je gorela svetiljka. Njena medla, trepetajoča svetloba je prodirala skozi temnice in legala na stene. Čez nekaj trenutkov jo je Dragonja razločil, bila je vsak hip jasnejša.

Včasih je jutranje solnce naslikalo vse polno cekinov na steno. Ti so plezali do stropa in zlatili vse predmete. Žive črke. Dragonja je iz njih bral včasih radostno jutranjo misel. Ta nočna svetloba pa je bila podobna napol zaprtim mežikajočim očem. Zdelo se mu je, kakor da sijejo skozi trepalnice umirajoči pogledi naravnost vanj... Iz preteklosti?

Tega večera je vse prihajalo iz preteklosti, vse sijalo iz davnine, ki jo je hotel najbolj za-treti... Strašno!